

УДК 339.732.2(477)

Сімків Л.Є.

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії економіки та управління
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*

Потьомкіна Н.Ю.

*студентка
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

FEATURES OF ATTRACTION OF FOREIGN INVESTMENTS IN THE REGIONS OF UKRAINE: PROBLEMS AND THEIR SOLUTIONS

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано динаміку залучення іноземних інвестицій в Україні та її регіонах. Обґрунтовано важливість надходження іноземних інвестицій задля забезпечення конкурентоспроможного розвитку української економіки. Визначено проблеми, що стримують розвиток інвестиційної діяльності в регіонах. У результаті проведеного дослідження встановлено, що інвестиційні потоки обслуговують економічно розвинуті регіони України, лишаючи поза увагою менш розвинуті, що посилює подальше збільшення регіональних диспропорцій та послаблює економічні взаємозв'язки між регіонами. Запропоновано комплекс заходів щодо активізації інвестиційної діяльності в регіонах України.

Ключові слова: прямі іноземні інвестиції, активізація інвестиційної діяльності, інвестиційний клімат, інвестиційна привабливість, регіон.

АННОТАЦИЯ

Проанализирована динамика привлечения иностранных инвестиций в Украине и ее регионах. Обоснована важность поступления иностранных инвестиций для обеспечения конкурентоспособного развития украинской экономики. Определены проблемы, сдерживающие развитие инвестиционной деятельности в регионах. В результате проведенного исследования установлено, что инвестиционные потоки обслуживают экономически развитые регионы Украины, оставляя без внимания менее развитые, что усиливает дальнейшее увеличение региональных диспропорций и ослабляет экономические взаимосвязи между регионами. Предложен комплекс мер по активизации инвестиционной деятельности в регионах Украины.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, активизация инвестиционной деятельности, инвестиционный климат, инвестиционная привлекательность, регион.

ANNOTATION

The dynamics of attraction of foreign investments in Ukraine and its regions is analyzed. The importance of receipts of foreign investments is substantiated for ensuring competitive development of Ukrainian economy. The problems that hinder the development of investment activity in the regions are determined. As a result of the conducted research it is found that investment flows serve economically developed regions of Ukraine, leaving aside less developed regions, which strengthens further increasing of regional disparities and weakens economic links between the regions. The set of measures is suggested to intensification of investment activity in the regions of Ukraine.

Keywords: foreign direct investments, intensification of investment activity, investment climate, investment attractiveness, region.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування вітчизняної економіки особливо актуальними є проблеми активізації інвес-

тиційної діяльності. Адже рівень і динаміка залучення інвестицій, особливо іноземних, є визначальним показником економічного стану країни, здатності суспільства до реальних ринкових перетворень за рахунок створення, впровадження, поширення та практичного використання нової техніки, продукції та сировини, освоєння новітніх технологічних процесів, сучасних методів організації виробництва, його матеріально-технічного забезпечення тощо. В той же час кризові явища, що спостерігаються протягом останніх років в економіці України, негативно позначилися на обсязі інвестиційної активності в регіонах країни.

Активізація інвестиційної діяльності сприятиме швидкому соціально-економічному розвитку регіону та держави, забезпечить економічну стабільність, незалежність і дозволить в умовах глобалізації бути на світовій арені конкурентоспроможним і рівноправним партнером.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження особливостей інвестиційної діяльності на регіональному рівні присвячено праці багатьох вітчизняних і закордонних науковців. Так, значення і роль іноземних інвестицій вивчалися в роботах таких вітчизняних вчених, як: О.В. Химич, А.А. Буряк, Ю.В. Жеревчук, Л. Петкова, І.Б. Чичкало-Кондрацька, В.А. Сааджан, І.В. Кадеєва та інші.

Однак, незважаючи на значну кількість досліджень у цій сфері та тривале і всебічне висвітлення проблем інвестиційної діяльності в наявній літературі, продовжують існувати питання цієї проблематики щодо тенденції нерівномірного вкладення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в регіони України на основі використання статистичного аналізу, що тільки підтверджує потребу в подальших дослідженнях.

Мета статті. Можливості здійснення успішних ринкових перетворень, забезпечення стабільного економічного зростання в Україні та зменшення регіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку багато в чому залежать від того, як розв'язуватимуться завдання підвищення інвестиційної привабливості держави в цілому та регіонів зокрема. Отже, метою

цієї статті є аналіз процесу залучення іноземних інвестицій у економіку регіонів, виявлення основних проблем та визначення комплексу заходів щодо активізації інвестиційної діяльності в регіонах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання забезпечення високих темпів економічного зростання та підвищення рівня добробуту населення завжди були і залишаються пріоритетами для будь-якої країни. В сучасних умовах гострої нестачі внутрішніх фінансових ресурсів саме іноземні інвестиції можуть забезпечити реалізацію цих важливих завдань.

Від ефективності залучення іноземних інвестицій, а також від розвитку інвестиційного потенціалу та зниження інвестиційних ризиків залежать стан національного виробництва, структурна перебудова господарства, впровадження технологічних оновлень та підвищення конкурентоспроможності українських товарів [1]. Крім того, іноземні інвестиції є одним з показників ступеня інтеграції країни в світове господарство. Ефективне залучення іноземних інвестицій потребує раціонального розподілу між регіонами України. Під ефективним вкладенням зазвичай розуміють такі інвестиції, які, окрім плати за ризик, дають змогу отримати економічну вигоду, що задовольняє інвестора [2].

Однак, в останні роки ситуація з надходженням ПІІ до регіонів України є досить складною. Країна протягом тривалого періоду часу програє конкуренцію на міжнародних ринках капіталу іншим країнам, незважаючи на наявність у неї конкурентних переваг, – вигідного географічного розташування, природнокліматичних умов, кваліфікованої робочої сили, потенціалу економіки та ін. [3, с.88]. Тому цілком очевидно, що для України підвищення інвестиційної привабливості є важливим стратегічним завданням і основою для вирішення соціально-економічних проблем, що стоять перед українським суспільством на сучасному етапі.

За даними Державної служби статистики обсяг залучених в країну іноземних інвестицій зростає з року в рік. Однак, починаючи з 2014 р., спостерігається скорочення цього показника. І в 2015 р. Україна акумулювала всього 43,3 млрд доларів прямих іноземних інвестицій, що значно менше реальних потреб економіки (рис. 1). При цьому, доречно зауважити, що темпи щорічного приросту є відносно невисокими. Так, якщо в 2007 р. обсяги прямих іноземних інвестицій порівняно з попереднім роком зросли на 49,5%, то починаючи з 2008 р. спостерігається уповільнення темпів зростання. А в 2014 р. цей показник скоротився на 17% порівняно з 2013 р. В 2015 р. частка інвестування з боку іноземних інвесторів порівняно з попереднім роком скоротилася на 4,3%. Така ситуація зумовлена економічною та політичною нестабільністю в країні, недосконалістю інвестиційного законодавства, відсутністю належного інституційного забезпечення розвитку

інвестиційного ринку, надмірним тиском податкових органів, високим рівнем бюрократизації і коруптованості державного апарату та відсутністю реформ у цьому напрямі, складністю реєстраційних, ліцензійних і митних процедур, відсутністю судової, земельної реформ тощо.

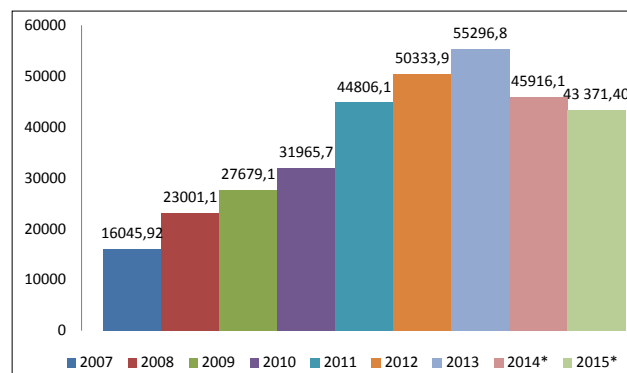

Рис. 1. Динаміка зміни обсягу прямих іноземних інвестицій в Україні в 2007-2015 рр., млн дол. США
* – (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції)

Джерело: побудовано авторами за [6]

До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає більше 83% загального обсягу ПІІ, входять: Кіпр – 11744,9 млн дол. США, Нідерланди – 5610,7 млн дол. США, Німеччина – 5414,3 млн дол. США, Російська Федерація – 3392,1 млн дол. США, Австрія – 2402,4 млн дол. США, Велика Британія – 1852,5 млн дол. США, Віргінські Острови (Брит.) – 1798,9 млн дол. США, Франція – 1528,1 млн дол. США, Швейцарія – 1364,2 млн дол. США та Італія – 972,4 млн дол. США (рис.2).

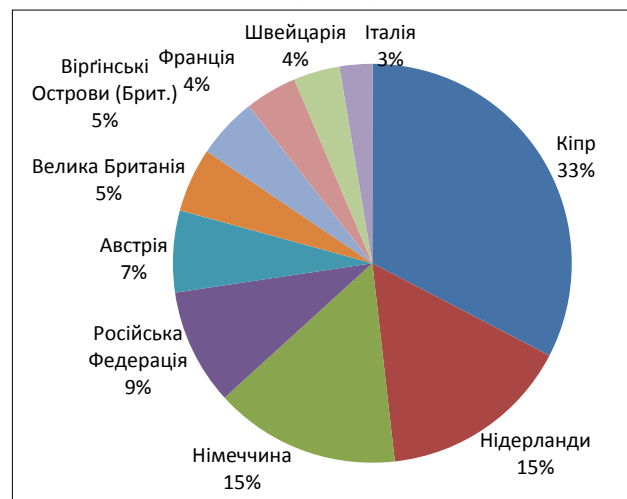

Рис. 2. Обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну у 2015 р., %

Джерело: побудовано авторами за [6]

Ліва частина ПІІ до України надходить з Кіпру, що можна пояснити надзвичайно низьким податком (4,25%) на прибуток для офшорних компаній у цій державі. Тому фактично ці кошти є українськими офшорними інвестиці-

ями, які працюють більше на своїх власників-українців, ніж на інтереси економіки України в цілому. Ратифікована Законом України від 04 липня 2013 року «Конвенція між Урядом України і Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи» [4] закриває Кіпр як офшорну зону. Відтепер власникам великого бізнесу буде не вигідно вкладати гроші у кіпрські банки та здійснювати фінансові операції звідти. При цьому додамо, що крім Кіпру у світі є ще 29 таких зон, зокрема Монако, Чорногорія, Хорватія, Мальта та інші. Всі вони розташовані географічно близько до України, а їхнє економічне й політичне становище прогнозоване.

Від ефективності організації інвестиційного процесу значною мірою залежить і економічний розвиток регіонів. Довготривала криза в Україні охопила усі сфери суспільного життя: політичну, економічну, соціальну і призвела до погіршення соціально-економічного розвитку регіонів та посилення територіальних диспропорцій. Процеси економічного оновлення та зростання визначаються розмірами, структурою

інвестицій і швидкістю їх здійснення. Завдяки припливу додаткового капіталу в регіоні можна забезпечити економічне зростання шляхом впровадження новітніх технологій, оновлення економічної бази, відтворити оптимальні структурні пропорції в економіці і, як наслідок, забезпечити повноцінне функціонування господарських суб'єктів, збільшити конкурентоспроможність регіонального виробництва. Проте несприятливий інвестиційний клімат в Україні негативно впливає і на рівень інвестиційної привабливості та обсяги інвестування регіонів. [5, с. 106].

Динаміка зростання ПІІ в більшості регіонів України протягом 2008-2014 рр. не є постійною та значно коливається (табл. 1). Приріст цього показника протягом 2014 р. спостерігався тільки у Івано-Франківській, Полтавській Чернівецькій та Вінницькій областях. В 2013–2014 рр. значно скоротилися обсяги іноземних інвестицій в Донецькій та Луганській областях через військовий конфлікт та дестабілізацію суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації. Якщо ситуація не зміниться і військові дії не будуть припинені найближчим часом, в цих регіонах

Таблиця 1
Темпи росту обсягу прямих іноземних інвестицій у регіонах України за 2008-2014 рр.,
у % до попереднього року

Регіони	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
Автономна Республіка Крим	125,86	85,7	115,5	113,53	144,27	124,21	-
Вінницька	140,9	105,7	109,4	116,3	110,3	109,6	101,1
Волинська	144,0	68,6	122,2	66,5	133,3	130,6	71,4
Дніпропетровська	124,3	91,0	105,4	266,4	109,5	102,7	92,0
Донецька	149,6	111,6	109,0	138,1	116,2	120,4	80,0
Житомирська	141,4	102,2	121,4	119,8	130,8	107,4	78,8
Закарпатська	117,1	103,2	99,6	102,7	95,6	116,6	92,7
Запорізька	125,5	110,4	103,8	109,3	103,7	109,1	82,2
Івано-Франківська	209,9	124,9	128,1	83,2	121,8	103,0	144,1
Київська	124,4	120,9	115,0	106,9	108,7	104,8	90,1
Кіровоградська	105,7	115,4	103,5	98,5	111,4	143,2	81,7
Луганська	108,7	108,7	172,1	119,0	111,4	109,4	80,1
Львівська	149,8	115,5	124,8	112,8	110,6	118,0	84,0
Миколаївська	121,1	118,3	106,9	95,7	92,1	160,7	95,1
Одеська	122,6	110,1	107,5	106,1	110,2	133,5	87,9
Полтавська	116,5	140,1	86,4	123,8	127,4	134,3	109,1
Рівненська	207,0	116,7	101,3	112,2	90,7	106,6	90,1
Сумська	115,2	87,5	142,8	159,4	100,6	106,8	68,5
Тернопільська	113,3	114,9	113,5	89,9	103,5	103,2	88,3
Харківська	130,0	125,9	127,6	132,2	103,6	77,3	79,4
Херсонська	142,5	112,0	103,1	112,7	101,5	121,9	83,7
Хмельницька	139,9	106,4	160,0	83,3	102,1	109,8	92,3
Черкаська	150,5	96,06	132,4	130,1	98,7	308,9	57,8
Чернівецька	139,1	117,4	103,0	100,0	100,0	103,7	107,0
Чернігівська	106,1	109,0	92,6	108,6	106,3	104,06	98,9
м. Київ	164,6	139,1	117,0	138,6	114,1	109,5	83,3
м. Севастополь	116,6	96,3	102,3	105,9	107,9	94,0	-

* – (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції)

Джерело: розраховано авторами за [6; 7]

і надалі спостерігатиметься зменшення обсягів ПІІ через небажання інвесторів вкладати кошти в регіони, які характеризуються низькою привабливістю внаслідок фінансової, політичної, економічної нестабільності.

Регіони України значно відрізняються за обсягами надходжень прямих іноземних інвестицій. При цьому додамо, що різниця в питомій вазі регіонів у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій є досить значною. За обсягами залучення прямих іноземних інвестицій регіони України можна поділити на три групи (табл. 2). Так, у 2014 р. лідером щодо залучення ПІІ залишався Київ – 49,5% від загального значення по Україні. Значна кількість іноземних інвестицій надійшла до Дніпропетровської – 16,9%, Донецької – 5,6%, Харківської – 3,8%, Київської – 3,6%, Одеської – 3,1%, Львівської – 3,0%, Полтавської – 2,2% та Івано-Франківської – 2,0% областей. До цих регіонів надходить 89,7 % усіх залучених прямих іноземних інвестицій. Це саме ті регіони, які на сьогодні вже є економічно розвинутими та найбільш привабливими для іноземних інвесторів. До регіонів-аутсайдерів можна віднести Тернопільську – 0,12%, Чернівецьку – 0,15%, Кіровоградську – 0,18%, Чернігівську – 0,22% області [6, 7]. Рівень локалізації залучених ПІІ в м. Київ в 3,4 рази більший за аналогічний показник в Дніпропетровській області, яка займає другу позицію в рейтингу. Якщо ж порівнювати столицю з регіоном-аутсайдером, то різниця просто вражає: в 2014 р. концентрація інвестицій у Києві була в 92 рази більша за такий самий показник в Тернопільській області. Тобто, столиця України була і залишається одноосібним лідером за обсягами залучення прямих іноземних інвестицій протягом тривалого часу.

Такий значний показник обсягів ПІІ в економіку м. Києва можна пояснити ефектом столичного максимуму: вигідність економіко-географічного положення; адміністративний і політичний статус м. Києва; концентрація філій та офісів майже всіх великих підприємств та організацій, хоча при цьому основні промислові, виробничі та інші потужності можуть бути розміщені в інших регіонах країни, тобто de jure інвестиції надійшли до м. Києва, а de facto до інших регіонів.

Таким чином, інвестиційні потоки обслуговують економічно розвинуті регіони України, лишаючи поза увагою менш розвинуті регіони, що потребують значного надходження іноземних інвестицій. Такий непропорційний та асиметричний розподіл обсягів залучення інвестицій у регіональному розрізі не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку, посилює подальше збільшення регіональних диспропорцій та послаблює економічні взаємозв'язки між регіонами. Задля усунення цих проблем повинна бути сформована виважена та дієва державна інвестиційна політика, яка б враховувала можливості та потреби розвитку кожного регіону і була спрямована на збільшення інвестиційної привабливості територій.

Серед основних заходів щодо активізації інвестиційної діяльності в регіонах України можна назвати наступні:

- удосконалення інвестиційного законодавства відповідно до європейських норм та забезпечення його стабільності;
- забезпечення ефективності реалізації задекларованих реформ, зокрема у судовій, податковій системі, адміністративно-територіальному устрої, впровадження антикорупційної системи з метою активізації інвестиційної діяльності;
- формування дієвого механізму забезпечення організаційно-інституційних, фінансових та правових передумов для розвитку інвестиційної діяльності;
- створення автоматизованої інформаційної системи, яка б забезпечила оперативний пошук партнерів у сфері іноземного інвестування, а також належного режиму консультативного обслуговування з питань права, фінансування, кредитування, страхування, техніко-економічної експертизи інвестиційних проектів;
- проведення моніторингу інвестиційних проектів, які були реалізовані (нереалізовані) на території регіону задля максимального попередження ризиків інвестиційної діяльності та формування бази даних надійності інвесторів;
- активізація реалізації програм державно-приватного партнерства, розширюючи коло їх учасників, передусім із країн ЄС, що не лише сприятиме вирішенню проблеми залучення іноземних інвестицій, а й налагодить міжнародну

Таблиця 2

Групування регіонів України за обсягами залучення прямих іноземних інвестицій у 2014* р.

Групи за обсягами залучення ПІІ	Частка ПІІ, %	Регіони
більше 10% від загального обсягу	66,4	м. Київ, Дніпропетровська
від 1% до 10% від загального обсягу	27,8	Донецька, Харківська, Київська, Одеська, Львівська, Полтавська, Івано-Франківська, Запорізька, Луганська, Черкаська
менше 1% від загального обсягу	5,8	Закарпатська, Волинська, Житомирська, Рівненська, Сумська, Вінницька, Миколаївська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська, Кіровоградська, Чернівецька, Тернопільська

* – (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції)

Джерело: складено авторами за [6; 7]

співпрацю, створить передумови для нових виробничих зв'язків;

– побудова раціональної системи інноваційної інфраструктури, яка повинна сприяти рівномірному розподілу та ефективному використанню інвестиційних ресурсів, зменшенню ризиків інвестування.

Висновки. Проведений аналіз інвестиційної діяльності в регіонах України дозволяє зробити наступні висновки.

1. Інвестиційний клімат в Україні упродовж останніх років значно погіршився, незважаючи на наявність конкурентних переваг таких, як вигідне географічне розташування, природно-кліматичні умови, кваліфікована робоча сила, значний потенціал економіки та ін.

2. Інвестиційні процеси в Україні характеризуються відсутністю стабільності: після приросту іноземних інвестицій майже в усіх регіонах їх обсяги, починаючи з 2014 р., почали скорочуватися. При цьому темпи щорічного приросту були відносно невисокими. Якщо в 2007 р. обсяги прямих іноземних інвестицій порівняно з попереднім роком зросли на 49,5%, то в наступні роки спостерігається уповільнення темпів зростання. В 2014 р. цей показник скоротився на 17% порівняно з 2013 р., а в 2015 р. – на 4,3%.

3. У розподілі інвестицій за регіонами країни зберігається надмірна диференціація. Інвестиції в основному сконцентровано у економічно розвинутих регіонах, де є можливість швидкої окупності таких вкладень. Все це не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку країни та посилює подальше зростання регіональних диспропорцій.

4. Основними причинами недостатньої інвестиційної активності в регіонах України є складний процес входження іноземних інвестицій в країну, невисока довіра до стабільності урядових рішень, відсутність дієвих реформ, втручання уряду в роботу приватного бізнесу, високий рівень корупції та значні адміністративні перешкоди для розвитку інвестиційної діяльності; незацікавленість місцевих органів влади в окремих регіонах у швидкому і безперешкодному проходженні дозвільних документів, що

супроводжують реалізацію інвестиційного проєкту; військовий конфлікт на сході України.

5. Задля усунення проблем, пов'язаних з залученням інвестицій до регіонів, повинна бути сформована виважена та дієва державна інвестиційна політика, яка б враховувала можливість та потреби розвитку кожного регіону і була спрямована на збільшення інвестиційної привабливості територій. Формування державної інвестиційної політики України має базуватися на ефективному застосуванні принципів національних пріоритетів, конкурентних переваг та менталітету, що є важливою передумовою для вирішення стратегічних завдань соціально-економічного розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сааджан В.А. Іноземні інвестиції: аналіз та вплив на економічний розвиток України / В.А. Сааджан, Т.О. Скорик // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2012. – № 3-4(4-5). – С. 129-135. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/n4-5.html>
2. Химич О.В. Інвестиції в регіони України: проблеми і тенденції / О.В. Химич // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. – № 767. – С. 233-242. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2013_767_35
3. Чернишова Л.О. Особливості залучення та стимулювання іноземного інвестування в Україні / Л.О. Чернишова, В.В. Сазонова // Бізнесінформ. – 2013. – №2. – С. 87-90
4. Конвенція між Урядом України і Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/196_016.
5. Сімків Л.Є. Особливості інвестиційних процесів у регіонах України на сучасному етапі / Л.Є. Сімків // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. – 2016. – Т. 21, Вип. 3. – С. 105-108. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2016_21_3_25
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Офіційний сайт Державного агентства з інвестицій та управління національними проєктами України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrproject.gov.ua/>